

Romain
Gary Émile Ajar
Karaliaus
Saliamono
baimės

baltos lankos

Romain Gary
(Émile Ajar)

KARALIAUS SALIAMONO BAIMĖS

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė
VIOLETA TAURAGIENĖ

baltų lankų
rinktinė proza

baltos lankos

I

Jis įsėdo į mano taksi Osmano bulvare, toks labai senas ponas su barzda ir gražiais baltais ūsais, kuriuos vėliau, kai mudu buvom jau labiau pažįstami, nusiskuto. Kirpėjas jam paaiškino, girdi, jie sendina, o kadangi jam ir taip jau buvo aštuoniasdešimt ketveri su trupučiu, nevertėjo tų metų dauginti. Tačiau kai mudu susitikom pirmą kartą, jis buvo dar su ūsais ir su trumpa barzdele, kurią žmonės vadina ispaniškąja, nes pirmiausia tokias barzdas buvo pradėta nešioti Ispanijoje.

Aš iškart pastebėjau, kad jis atrodo labai orus, dailių ryškių veido bruožų, kurie nesileido suniokojami. Geriausiai išsilaikė jo akys – tamsios, beveik juodos, tokio sodraus juodumo, kad jis net liejosi per kraštus ir metė aplink šešėlį. Net ir sėdėdamas tas ponas buvo labai tiesus, ir mane nustebino rūstus jo žvilgsnis, kuriuo jis, mums važiuojant, viską vėrė su tokia ryžtinga, nenumaldoma veido išraiška, sakytum, ničnieko nebijojo ir jau ne kartą buvo sumalęs priešą į miltus, nors mudu važiuojome dar tik Puasonjero bulvaru.

Aš dar nė karto nebuvau vežęs taip rafinuotai apsirengusio jo amžiaus vyriškio. Dažnai atkreipdavau dėmesį, kad dauguma dienas bebaigiančių senų vyrų, net tie, kuriuos namiškiai gražiai prižiūri, visada vilki nebeužtais drabužiais. Kai gyventi liko jau ne kažin kiek, garderobo nebeatnaujini, juk tai neekonomiška.

Bet ponas Saliamonas, – nors tuomet dar nežinojau, kuo jis vardu, – visada vilkėdavo naujais drabužiais nuo galvos iki kojų, lyg mesdamas iššūkį ir rodydamas pasitikėjimą savimi: karališkai sukirpta languota eilutė, mėlyna su taškučiais peteliškė, kilpelėje – raudonas gvazdikas, pilka skrybėlė tvirtais kraštais, ant kelių gulėjo kreminės odinės pirštinės ir lazda su apvalia sidabrine žirgo galvos pavidalo rankena. Jis dvelkte dvelkė paskutinio mados žodžio elegancija, ir kaipmat pajusdavai, kad yra ne iš tų, kurie leis sau lengvai numirti.

Be to, mane nustebino jo balsas. Jis griaudėjo, nors tam nebuvo jokios priežasties, net tuomet, kai ponas Saliamonas sakė man Santjė gatvės adresą. Gal jis buvo įsiutęs ir nenorėjo važiuoti ten, kur važiuoti privalėjo. Paieškojau žodyne žodžio, labiausiai tinkamo įvardinti mūsų pirmajam istoriniam susitikimui ir įspūdingiui, kurį jis man padarė, sėsdamas į mano taksi, kai pirmiausia įkišo galvą ir pasakė Santjė gatvės adresą, ir išimčiau to žodžio apibrėžimą: *griaudėti – išleisti duslų, grėsmingą garsą, kai esi apimtas pasipiktinimo arba pykčio*, nors tuomet dar nežinojau, jog esama tikslesnio žodžio ponui Saliamonui apibūdinti. Vėliau, geriau paieškojęs, radau jį: *iniršis – staigus skriaudiko sukeltas susierzinimas*. Garbus amžius kaustė jo judesius, sunkumų sudarė inkstai, keliai ir kitos vietos, tad sėsdamas į mano taksi drauge su tuo nė per žingsnį neatsitraukiančiu priešu – senatve – ponas Saliamonas niršo ant savo skriaudiko.

Kai jis įsėdo ir aš pajudėjau iš vietos, įvyko toks sutapimas. Mano radijas buvo įjungtas ir lyg tyčia pirmiausia, ką mes išgirdome, buvo paskutinės naujienos apie laivą, nuskendusį prie Bretanės krantų ir užteršusį jūrą: išsiliejus mazutui žuvo dvidešimt penki tūkstančiai paukščių. Užsiutęs aš kaip visada

surikau, o ponas Saliamonas irgi išliejo pasipiktinimą tuo gražiu griausmingu balsu.

– Kokia gėda, – ištarė jis, ir užpakalinio vaizdo veidrodėlyje išvydau, kaip jis atsiduso. – Sulig kiekviena diena pasaulis darosi vis sunkiau pakenčiamas.

Tada ir sužinojau, kad ponas Saliamonas visą gyvenimą darbavosi gatavų drabužių, ypač kelnių, pramonėje. Mudu šnekėtelėjome. Palikęs kelnes, jis dar prieš keletą metų išėjo į pensiją ir laisvalaikį aukojo labdarai: juk juo labiau sensti, juo labiau tau reikia kitų žmonių. Dalį savo buto jis atidavė bendrijai, kuri vadinosi „SOS savanoriai“: ten gali skambinti kiaurą parą, kai tampa pernelyg sunku ištvirti šį pasaulį, kai, regis, jis tuoj tave sutraiškys ir kai negali išsivaduoti iš apnikusių baimių. Surenki tą numerį ir gauni paguodą, tai, kas literatūrine kalba vadinama moraline parama.

– Juos užgriuvo finansiniai sunkumai, ir jie nebegalėjo išsiuomoti patalpų. Tad priglaudžiau po savo sparnu.

Tardamas „po savo sparnu“, jis nusikvatojo, ir tas juokas irgi nuskambėjo kaip griausmas, lyg būtų išsigavęs iš pačių jo gelmių. Mudu kalbėjome apie rūšis, kurioms gresia išnykimas, ir tai buvo natūralu, turint galvoje, kad jis, sulaukęs tokio amžiaus, buvo pirmasis, kuriam tai grėsė. Aš važiavau labai lėtai, kad tik neatvažiuočiau per anksti. Žinojau, kad egzistuoja „SOS draugystė“, bet nežinojau, kad yra dar ir kitų tokių bendrijų ir kad žmonėms teikiama pagalba. Mane šitai sudomino, juk taip nutikti gali bet kuriam, tik man, šitaip nutikus, niekada nebūtų šovę galvon skambinti į „SOS draugystę“ ar kur kitur, juk negali kabėt ant telefono laido visą gyvenimą. Aš jį paklausiau, kas tie žmonės, atsakinėjantys į skambučius, ir jis pasakė, kad tai

jaunuoliai savanoriai, o skambina irgi dažniausiai jauni žmonės, nes seni jau prie visko pripratę. Jis man paaiškino, kad iškyla viena problema: reikia surasti tokių savanorių, kurie ateis padėti kitiems, o ne tam, kad patys pasijustų geriau skambinančiųjų sąskaita. Mes jau buvome beveik privažiuavę Santjė gatvę, o aš niekaip negalėjau suprasti, ką jis kalba: neįsivaizdavau, kaip pagalbos skambutis gali palengvinti būklę to, kuris į tą skambutį atsako. Ponas Saliamonas geranoriškai man paaiškino, kad tai gan dažnas psichologinis reiškinys. Pavyzdžiui, yra psichiatrų, kurių jaunystėje niekas nemylėjo arba kurie visada jautėsi atstumtomis baidyklėmis, tad jie ir atsigriebia tapę psichiatrais: gydo jaunus narkomanus bei tuos, kuriems pasimaišę galvoje, ir jaučiasi esą labai svarbūs, labai reikalingi, tampa savo aplinkos viešpačiais, visi aplinkui jais žavisi, aplink juos sukasi gražios jaunos merginos, su kuriomis jie kitaip niekada nebūtų susipažinę, taigi jie pasijunta visagaliai, kaip tik šitaip vaduojasi iš savo kompleksų ir ima jaustis geriau.

– Mūsų „SOS“ bendrijoje buvo tokių nerimo apsėstų savanorių, tokių, kuriuos vadina „patyrusiais prieraišumo stoka“, ir kai jiems paskambindavo kas nors, apniktas visiškos nevilties, jie pasijusdavo ne tokie vieniši... Humanitarinė pagalba – ne toks jau nekaltas reikalas.

Aš dar labiau sulėtinau greitį, man iš tikrųjų pasidarė įdomu, tada ir paklausiau, kaip atsitiko, kad jis iškeitė gatavus drabužius į humanitarinę pagalbą.

– Gatavi drabužiai, mielas jaunuoli, – ne itin aiškus reikalas, niekada nežinai, kur ten viskas prasideda ir kur baigiasi...

Mes jau buvome privažiuavę Santjė gatvę, ponas Saliamonas išlipo, atsiskaitė su manimi, dosniai palikdamas arbatpinigių, ir kaip tik tuomet šitai nutiko, tik aš nelabai suprantu kas.

Paduodamas pinigus, jis labai draugiškai pažvelgė į mane. Paskui dar kartą, tik kažkaip kitaip, sakytum mano veide būtų kažkas ypatingo. Jis net atšlijo, krūptelėjo, ir tas staigus nevalingas judesys reiškė didžiulę nuostabą. Valandėlę tylėjo, bet nesiliovė spoksojęs į mane. Užsimerkė, perbraukė ranka per akių vokus. Tada atsimerkė ir toliau žiūrėjo į mane įdėmiai, nepratardamas nė žodžio. Paskui nusuko akis, ir aš mačiau, kad jis kažką svarsto. Žvilgtelėjo dar kartą. Aiškiai mačiau, kad kažkas šovė jam į galvą, bet jis dvejėjo. Paskui keistai šyptelėjo, kiek ironiškai, bet veikiau liūdnei, ir netikėtai pakvietė mane išlenkti taurelės.

Per visą tą laiką, kol vairuoju taksi, man nebuvo nutikę nieko panašaus.

Mudu sėdėjome bistro, ir jis toliau tyrė mane žvilgsniu, kupinu nuostabos, sakytum netikėdamas savo akimis. Paskui paklausė kelių dalykų. Aš atsakiau, kad mano amatas – avarinė tarnyba, veikiau esu visų galų meistras ir turiu geras rankas, galinčias pataisyti bet ką, kas nebeveikia: santechniką, elektrą, mechaninę įrangą, – teorijos neišmanau, bet viską išmokau praktiškai. Be to, su dviem draugais: Joko, kuris studijuoja manualinę terapiją, kad galėtų ja verstis tėvynėje, Dramblio Kaulo Krante, stokojančioje tokių specialistų, ir Tongu, kambodžiečiu, kuriam pavyko išsigelbėti kertant Tailando sieną, trise dar dalinamės taksi. Likusį nuo darbo laiką skiriu savišvietai, lankau miesto bibliotekas, žodžiu, esu savamokslis. Baigiau tik pradinę mokyklą, paskui mokiausi pats, ypač iš žodynų, kuriuose viskas surašyta išsamiausiai, nes to, ko negali rasti juose, nėra ir kitur. Tas taksi – dar ne mūsų nuosavybė, pritrūkome penkiolikos tūkstančių frankų, tad pasiskolinome, bet turime licenciją ir didelę viltį, kad skolą gražinsime.

Ir štai dabar buvau nustebintas taip, kaip nebuvo nustebintas dar niekada gyvenime, nes šįkart nuostaba buvo maloni. Ponas Saliamonas sėdėjo priešais savo kavos puodelį ir išsi-
blaškęs barbeno pirštų galais į stalą, kaip buvo įpratęs daryti, kai mąstydavo, – vėliau tai dažnai matydavau.

– Žinote, aš, ko gero, galėčiau jums padėti, – ištarė jis, ir reikia žinoti, kad žodis *padėti* – mėgstamiausias karaliaus Saliamono žodis, turint galvoje, kad kaip tik jo labiausiai ir trūksta. Aš pasakiau „karaliaus Saliamono“ nieko neaiškindamas, bet laikui bėgant tai paaiškės, juk negali iškart visur suspėti.

– Ko gero, aš jums padėsiu. Aš kaip tik norėčiau turėti taksi, kuriuo galėčiau nevaržomai naudotis, kai man prireiks. Turiu didelį automobilį, tokį šeimyninį, bet šeimos neturiu ir pats nevairuoju. Be to, norėčiau pagelbėti transportu nepasiturintiems, kuriems sunku judėti dėl fizinių priežasčių: širdies, kojų, akių ir panašiai...

Aš netekau amo. Senovėje būta legendinių karalių, kurie, praeidami pro šalį, apdalindavo visus laime, ir gerųjų džinų, tūnančių buteliuose ar kur ten, kurie vienu valdingu mostu padarydavo galą nelaimėms, taip, būta, bet tik jau ne Santjė gatvėje. Žinoma, ne pono Saliamono kišenei buvo padaryti galą visoms nelaimėms vienu valdingu rankos mostu, juoba kad dėl kainų šuolio ir prancūziškų bei užsienietiškų vertybinių popierių nuvertėjimo jo turtas truputį sumenko, tačiau jis darė viską, ką galėjo, ir, pralobęs iš kelnių, toliau dosniai padėdavo žmonėms: netikėtai išdygdavo prieš tuos, kurie jau niekuo nebetikėjo, įrodymas, kad jie neužmiršti ir kad Osmano bulvare yra žmogus, kuriam jie rūpi.

Čakas, kurio čia dar nepaminėjome (kiekvienam savo eilė), sako, jog ponas Saliamonas tai daro veikiau ne iš geros širdies,

o norėdamas pamokyti Dievą, kad jį sugėdintų ir parodytų Jam tikrąjį kelią. Bet Čakas visada iš visko tyčiojasi, taip jau sutvarkytas jo protas.

– Be to, jūs galėtumėte būti naudingas ir mūsų draugijai „SOS savanoriai“: juk kartais, skubiais atvejais, jiems tenka nuvažiuoti į skambinusiųjų namus... Ne visada gali padėti žmogui telefonu...

Visą tą laiką jis ir toliau įdėmiai žiūrėjo į mane, barbendamas pirštais į stalą ir liūdnotai šypsodamasis, o tamsiose jo akyse švytėjo ironijos žiburėliai.

– Na kaip? Jums tiks?

Nugara man nuėjo pagaugais. Kai tau nutinka kažkas tokio gero, ko niekada neteko matyti, nebent tik kokiais nors legendiniais laikais, turi būti atsargus, juk niekad nežinai, kas po tuo slypi. Aš – netikintis žmogus, bet ribos yra net ir tuomet, kai netiki. Juk negali netikėti be jokių ribų – ribos yra viskam. Mačiau, kad ponas Saliamonas – ne antžmogis, nors jo žvilgsnis ir degė, o šiaip jau jo amžiaus žmonių žvilgsnis būna užgesęs. Jam buvo mažiausiai aštuoniasdešimt su trupučiu. Jis buvo žmogus iš kūno ir kraujo, artėjantis prie savo gyvenimo pabaigos, matyt, tuo ir galėjai paaiškinti griežtą ir net rūšią jo veido išraišką, nes juk taip elgtis su mumis nevalia. Tik aš niekaip negalėjau suprasti, kas vis dėlto man nutiko. Labai senas žmogus, kurio tu niekada nė akyse nesi matęs, pasiūlo tau sumą, trūkstantį taksu automobiliui išpirkti, – kaip tik šitai jis ir pasiūlė man dienos aktyvų gatvės bistro terasoje. Čakas man paaiškino, kad to nebuvo nutikę nuo tų laikų, kai Harūnas ar Rašidas persirengdavo, kad neišsiskirtų iš minios, ir apiberdavo geradarystėmis tuos, kurie jam atrodė to verti. Jaučiau, kad sutikau ne vien tik gatavų drabužių pardavėją, kuriam pasisekė labiau, negu jis

galėjo tikėtis, o kažkokį ypatingą žmogų. Papasakojau apie tai Čakui ir Tongui, su kuriais drauge nuomoju būstą, ir iš pradžių jie manęs klausėsi taip, lyg būčiau išsikraustęs iš galvos ir patyręs religinius regėjimus tarp Puasonjero bulvaro ir Santjė gatvės. Bet ponas Saliamonas iš tikrųjų dvelkė Biblija, ir ne vien dėl savo garbaus amžiaus, bet ir todėl, kad buvo panašus į Mozę iš Sesilio B. de Milio filmo „Dešimt Dievo įsakymų“, rodyto sinefilų klube: tokių panašių žmonių kaip to filmo Mozė ir ponas Saliamonas aš nesu matęs. Ir net vėliau, kai, jau gerai pažinęs poną Saliamoną ir pamilęs jį taip, kaip neįmanoma pamilti paprasto žmogaus, jiems pasakodavau, kad mano darbdavys žarstosi geradarystėmis kaip niekas kitas, Čakas iš karto sugalvodavo pasakyti ką nors protinga. Anot jo, ponas Saliamonas geidė būti visų mylimas, garbinamas ir apsuptas dėkingumo, nes viską, ką darė, jis darė vietoj to kito, privalėjusio pagalvoti apie tai: jis pakeitė Jį be jokio įspėjimo, kaip gyvas priekaištas, norėdamas atkreipti to Jahvės dėmesį į visa tai, ką daryti Jis privalėjo ir ko nedarė, ir šitaip Jį sugėdinti. Be to, filantropija visada buvo būdas valdyti kitus ir sukta gudrybė mėginant pateisinti savo turtus, pridūrė Čakas, o 1978 metais ji atrodo be galo komiška. Bet Čakas gali paaiškinti viską, tad jo reikia saugotis kaip maro. Kai ko nors nesupranti, įsivaizduoji slėpinį, manai, kad už išorės, gilumoje, glūdi kažkas paslėpta, kas staiga gali išplaukti į paviršių ir viską pakeisti, o kai turi paaiškinimą, nieko jau nebelieka, tik atskiros dalys. Man paaiškinimas – didžiausias nežinojimo priešas.

Taigi sėdžiu tame bistro ir, matyt, atrodau kaip paskutinis avinas, nes ponas Saliamonas pradėjo juoktis, jis aiškiai suprato, kad aš netikintis žmogus, tad išsitraukė čekių knygelę ir nedvejodamas išrašė man penkiolikos gabalų čekį, tarsi tai būtų kokia smulkmena. Žmogus, apie kurį prieš pusvalandį dar ničnieko

nežinojau. Ir tada man suvirpėjo keliai: žinia, jei nepažįstami žmonės pradeda rašyti tau penkiolikos gabalų čekius, tau gali nutikti bet kas, o tai jau kelia nerimą. Visas net išbalau su tuo čekiu rankoje, tad ponas Saliamonas užsakė man konjako. Išgėriau jį, bet man geriau nepasidarė. Tai buvo nesuprantama. Niekas taip neveikia manęs kaip tai, kas nesuprantama, nes tai, kas nesuprantama, žadina įvairiausias viltis, o pono Saliamono atsiradimas mano taksi buvo pats nesuprantamiausias tokios rūšies dalykas. Vėliau, kai mudu išsiskyrėme, pasakiau sau, kad legendų laikai, ko gero, ne toks jau kvailas pramanas.

– Mes galime gražinti jums skolą per pusantrų metų, – pasakiau jam.

Mano žodžiai jį pralinksmino. Jo lūpos visada tarsi šypsosi, ne tiek šypsosi, kiek rodos, jog kadaise, labai seniai, per jas perslinko šypsena ir jos šlakelis užsiliko ten visiems laikams.

– Mielas berniuk, aš visiškai nelaukiu, kad jūs gražintumėt tą skolą, bet, žinoma, po pusantrų metų, o dar geriau po dešimties ar dvidešimties, man būtų malonu vėl aptarti šį reikalą ir galbūt atidėti skolos gražinimą dar keleriems metams, – pasakė jis ir šįkart nuoširdžiai nusijuokė pagalvojęs, kad po pusantrų ar po dešimties metų bus dar čia, būdamas tokio amžiaus.

Humoro jausmas jo neapleido. Juk tikriausiai jis kasryt nubusdavo širdžiai daužantis ir paklausdavo save, ar jis dar čia.

Paėmiau tą čekį, pažvelgiau į parašą *Saliamonas Rubinšteinas*, išvedžiotą tvirta ranka. Po pavardės dar buvo kablelis ir žodis *Esq.*, o po jo taškas, tad iš viso – *Saliamonas Rubinšteinas, Esq.* Aš nežinojau, ką tai reiškia, vėliau į mano taksi įsėdęs vienas anglų kalbos mokytojas paaiškino, kad *Esq.* reiškia *Esquire* ir Jungtinėje Karalystėje rašomas adresuose po pavardės, nurodant aukštą minimo žmogaus padėtį. Taigi ponas Saliamonas rašydavo *Esq.*

po savo pavardės, norėdamas parodyti, kad vis dar užima aukštą padėtį. Jis gyveno Anglijoje dvejus metus ir įsteigė ten ne vieną klestinčią parduotuvę.

Kai lioviausi spoksojęs į tą čekį, galiausiai patikėjęs, kad tikrai laikau jį rankose, pastebėjau, kad mano netikėtas geradaris žiūri į mane labai dėmesingai.

– Privalau užduoti jums vieną klausimą, – pareiškė jis, – ir tikiuosi, neužsigausite. Ar jūs jau sėdėjote kalėjime?

Še tau kad nori. Apdovanotam tokiu snukiu, man taip nutinka nuolatos. Piktadarys. Sąvadautojas. Šitas tai jau tikra padugnė. Nesuprantu, iš kur ta mano fizionomija ir tokia keista išvaizda, juk mano tėvas keturiasdešimt metų komposteravo bilietus metro, ir dabar jis jau pensininkas. O motina buvo veikiau daili moteris ir tuo netgi naudojosi, versdama tėvą kankintis. Matyt, paveldėjau ją iš kurio nors savo galų kilmės protėvio.

– Ne, aš dar niekada nesėdėjau kalėjime ir netgi nebandžiau. Neturiu tam reikiamų duomenų. Žinote, aš visiškai nepanašus į save. Atrodau toks įtartinas tipas. Kai taisydavau ką nors pas vienišus žmones, dažnai pastebėdavau, kad jie nervinasi, ypač moterys. Prisipažįstu, labai norėčiau būti banditu, kuriam viskas nėra motais ir kuris naudojasi visu įmanomu komfortu.

– Visu įmanomu komfortu?

– Moraliniu komfortu. Na, kuriam į viską nusišpjaut.

Mačiau, kad jis truputį nusivylė. Velnias, pamaniau, nejau jis pasiklovė mano fizionomija, norėdamas mane užverbuoti, ir nejau jis – gaujos vadas, narkotikų prekeivis ar vogtų daiktų perpardavinėtojas? Aš, aišku, negalėjau žinoti, kas dedasi jo galvoje, ir net dabar, kai jis jau seniai Nicoje, Dieve, sergėk jo sielą, nesu dėl to tikras, negaliu patikėti, kad jis sugalvojo visa tai iš anksto, pasitelkęs daugiau ironijos ir pagiežos, nei galima

įsivaizduoti. Ir nors jis karalius Saliamonas, vis tiek negali va-
šitaip tampyti virvučių tarsi koks visagalis. Gal jam ir šmėste-
lėjo tokia mintis, tai natūralu, kai visą laiką galvoji apie tą patį
dalyką ir negali nuo jo atsikvošėti, nei jo pamiršti, nei atleisti.
Juk visiems žinoma, kad meilė kartais būna užsispyrusi kaip
asilas. Ponas Saliamonas buvo tai, kas vadinama dar ne visai
užgesusiu kalbant apie vulkanus. Iš vidaus jis tebebuvo kaip
vulkanas, aistros virė ir svaidėsi žaibais, tad žinok kad gudrus,
ką jis dar sumanys. Tai buvo pirmas mudviejų susitikimas, aš
jo nepažinojau ir svarsčiau, kodėl jis atrodo kiek nepatenkintas,
sužinojęs, kad nesėdėjau kalėjime. Tačiau buvau per daug susi-
jaudinęs, kad ko nors save klausčiau. Laikiau rankoje pusantro
milijono vertės čekį, kalbant mūsų senolių kalba, ir beveik galima
pasakyti, kad patyriau religinę ekstazę.

Jis išsitraukė iš vidinės kišenės tikros odos piniginę ir padavė
man vizitinę kortelę, kurioje, mano nuostabai, buvo išspaus-
dinta: *Saliamonas Rubinšteinas, Esq., kelnių karalius.*

– Tai viena iš mano senų kortelių, nes aš jau nebedirbu, – pa-
aiškino jis. – Bet adresas liko tas pats. Aplankykit mane.